

Balla Tibor ezredes:

A FELKELŐ NAP ORSZÁGA ÉS HADEREJE – EGY OSZTRÁK–MAGYAR TISZT SZEMÉVEL

Theodor Edler von Lerch császári és királyi vezérőrnagy
német nyelvű visszaemlékezéseiről

A SZERZŐRŐL:

Dr. Balla Tibor ezredes (DSc), hadtörténész, az NKE kutatóprofesszora

Japán had- és köztörténetével kapcsolatban hazánkban kevés publikáció jelent meg az elmúlt években. Ezt a hiányt részben orvosolja a Harald Pöcher, az Osztrák Szövetségi Hadsereg nyugállományú vezérőrnagya által 2023-ban közreadott német nyelvű kötet, amely az 1869. augusztus 21-én Pozsonyban született Theodor von Lerch őrnagy (1918 márciusától császári és királyi vezérőrnagy)¹ 1910–1912-ben Japánban tett szakmai tanulmányútjáról, ottani tevékenységéről írt visszaemlékezéseit tárja az olvasó elé.

Az emlékiratokat közreadó Pöcher tábornok (nem mellékesen a Nemzeti Közszerződés Egyetem díszdoktora) elkötelezett kutatója Japán 20. századi történetének, akinek neve már ismert lehet a magyar olvasóközönség előtt is, hiszen az elmúlt évtizedekben számos publikációja látott napvilágot német, angol, japán és közöttük néhány magyar nyelven.

A későbbi Theodor Edler von Lerch osztrák–magyar vezérőrnagy személye és Japánban végzett tevékenysége nyilvánvalóan nem véletlenül került a visszaemlékezés közreadója érdeklődésének homlokterébe. Lerch a Monarchia haderejének egyik, a történelmi Magyarország területén született és valamennyire magyarul is értő vezérkari tisztje volt, aki a császári és királyi hadseregben igen elterjedt alpesi sízés és a sísport Japánban történt meghonosítójának tekinthető. Nagy közismertségre és megbecsülésre tett szert a távol-keleti országban, valamint a japán hadsereg vezetésének körében, amit bizonyít, hogy mind a mai napig ápolják emlékét. A kötet címlapján is az egész alakos, sítalpas Lerchet ábrázoló, a japán Takata városában felállított szobor látható. A szintén Takatában található simúzeumban életnagyságú alakját tekinthetik meg

¹ Az első világháború időszakában az Osztrák–Magyar Monarchia szárazföldi fegyveres erejét egy 1200 főből álló, egységes tábornoki kar irányította. A császári és királyi tábornoki testület elitjéhez (tábornagyságok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyságok) közel 200 fő, az altábornagyság csoportjába több mint 400 személy, a legalacsonyabb rendfokozattal bíró vezérőrnagyság állománykategóriájába pedig mintegy 600 tiszt tartozott. A tábornoki kar egyhatede magyar származású tisztekből állt. Utóbbiak közé tartozott a történelmi Magyarországon született Lerch is, akit ennek okán – legalábbis részben – magyarnak tekinthetünk.

az oda látogatók, valamint még két köztéri szobor, emlékmű is őrzi emlékét a szigetországban (Kuchan városában, valamint Asahiwaka repterén). Mindez annak ellenére alakult így, hogy Lerch őrnagy nem az alpesi sízés és a síoktatás meghonosításának céljával érkezett a Felkelő Nap Országába, hanem mintegy önszorgalomból, s nagy elhivatottsággal tanította az önként jelentkező katonákat és civileket.

Pöcher tábornok előszavában rávilágít Theodor Edler von Lerch 1910–1912-ben Japánban, Koreában és Mandzsúriában tett szakmai tanulmányútjának jelentőségére. Kiemeli, hogy akkoriban a hadseregek tisztjeinek szakmai tanulmányi célú, kölcsönösségi alapon és egymás országába történt utazásai bevett gyakorlatot jelentettek. Megtudhatjuk, hogy Lerch a kötetben közreadott visszaemlékezéseit az 1920-as évek közepén vetette papírra, amelyeknek alapját főleg egykori naplójegyzetei képezték.

Az emlékiratok közreadója a könyv bevezetőjében röviden felvázolja Lerch életútját és katonatiszti pályafutását 1869 és 1945 között, valamint felsorolja és jellemzi Lerch 1910 szeptembere és 1912 szeptembere között Japánban folytatott tevékenységének fontosabb állomásait. Rámutat továbbá az osztrák–magyar hadsereg császárvadász ezredeiben 1894-ben bevezetett alpesi sízésoktatás fontosságára, melynek során a Mathias Zdarsky által kifejlesztett, a Közép-Európában legeredményesebb technikát sajátították el a katonák, s kiemeli, hogy Lerch is ezt az iskolát képviselte, amikor Japánba érkezett.

Lerch visszaemlékezéseinek jelentőségét az adja, hogy egy európai nagyhatalom tisztjének szemével láthatjuk a 20. század második évtizedében még meglehetősen egzotikusnak számító Japán fegyveres erejét, tiszti- és tábornoki karát, a szigetország társadalmát, gazdaságát, kultúráját, hitvilágát, szokásait, néprajzi sokszínűségét, vendégszeretetét. Ugyanakkor időnként burkolt kritikát vagy éppen elragadtatást, csodálatot is felfedezhetünk a sorok között.

A kötet túlnyomó részét tehát az írói tehetséggel is megáldott Lerch őrnagy visszaemlékezései teszik ki, amelyek a magyar olvasó számára is sok érdekes részletet tartalmaznak, hiszen a Felkelő Nap Országában átélt élményeit olvasmányos stílusban írta meg. Az általa összesen 46 nagyobb fejezetre, témaegységre tagolt visszaemlékezésben foglalja össze az 1910. november 29-én Triesztből, a Franz Ferdinand osztrák Lloyd gőzös fedélzetén történt elindulásától 1912 őszéig Japánban tett szakmai tanulmányútjának fontos csomópontjait, az annak során szerzett benyomásait, élményeit.

Részletes leírást találunk a kilenc hétig tartó tengeri utazásról Japánba (a visszaemlékezés írója 1910. november 30-án érkezett meg Yokohama kikötőjébe), s annak keretében többek között beszámolót olvashatunk a Dél-kínai-tengeren a gőzös fedélzetén november 15–17-én átélt tájfunról.

A Monarchia tisztjeként lehetősége nyílt megismerni a japán hadsereget is. 1911. január 1-jén a Japán-tenger partján fekvő Takata városában állomásozó 58. japán gyalogezredhez osztották be. A városban a japán hadsereg mindegyik fegyvernemének (gyalogság, lovaság, tüzérség, műszakiak) volt laktanyája. Az 58. gyalogezred parancsnokának (Horiucsi ezredes) kezdeményezésére Lerch meghonosította a korábban alig ismert alpesi sízést és sísportot Japánban, amiből oktatóként vette ki részét. 1911. február 19-én Lerch őrnagyot a frissen megalakult Japán Síklub (amelynek egy éven belül 6000 tagja lett) tiszteletbeli tagjává választották.

A szerző leírásából megtudhatjuk, hogy 1911 szeptemberében részt vett a japán 17. lovas ezred éves hadgyakorlatán, ahol feltűnt számára a japán lovasság az orosz–japán háború ideje óta használt khakiszínű egyenruhája, melynek segítségével – ellentétben az osztrák–magyar

lovasság piros–kék uniformisával – jobban beleolvadtak a terep színébe. Lerch megemlíti, hogy a gyakorlatok harcszerű körülmények között folytak le, s annak tartama alatt a katonák tisztjeikkel együtt, sokszor a szabad ég alatt táboroztak.

Lerch összefoglalja tapasztalatait a Japán legdélebbre fekvő szigetén, Kyusun 1911 novemberében végrehajtott császármanőverről is, amelyen ő a 18. japán gyaloghadosztályhoz beosztva vehetett részt. Összehasonlítja azt a Monarchia hadseregének az uralkodó részvételével minden év őszen végrehajtott gyakorlataival, és megállapítja, hogy a japán gyakorlatok kevésbé voltak harcszerűek, mivel csak nappal hajtották azokat végre, és főleg arra szolgáltak, hogy a legfelső hadurat láthassák a csapatok. Értésülünk a japán uralkodóval a gyakorlatok záróakkordjaként történt találkozásáról is.

1912 februárjában Lerch őrnagyot Hokkaido szigetére osztották be, ahol a 7. japán tüzérezrednél tartózkodott, annak Asahikawában található garnizonjában, ahol az összes hadseregben megtalálható fegyvernem képviseltette magát. 1912 májusában jelen lehetett az ezred tüzérségi lögyakorlatán.

A visszaemlékezésből arra is fény derül, hogyan sikerült Lerch őrnagynak meghonosítania az alpesi sízést és a síoktatást Hokkaidón is. 1912 februárjában, Asahikawába való érkezése után azonnal Hayasi altábornagy, a 7. hadosztály parancsnokának kezdeményezésére kezdte meg a síoktatást. Említést tesz arról, hogy alpesi ruházata és felszerelése kiválóan bevált a mínusz 20 fokos hideg ellen, míg a japánoké kevésbé. Oktatói tevékenységének sikerét bizonyította, hogy a 15. sígyakorlat alkalmával már versenyt is rendeztek, melynek során fiatal japán hadnagyok szereztek meg az első három helyezést. Az oktatás egészen a májusban bekövetkezett hóolvadásig tartott.

Lerch a Távol-Keleten eltöltött, közel kétéves szakmai útja és missziója – még ha szerény mértékben is – hozzájárult az Osztrák–Magyar Monarchia és Japán viszonylag újkeletű katonai és részben kulturális kapcsolatainak elmélyítéséhez. A sísport révén egy európai és egy távol-keleti ország katonái közelebb kerülhettek egymáshoz, ezért bizonyosfajta katonadiplomáciai sikernek is értékelhető Lerch ez irányú tevékenysége.

Lerch őrnagy 1912. szeptember 13-án az osztrák–magyar követség munkatársaival együtt vett részt Mutsuhito császár temetési szertartásán Tokióban, továbbá beszámolt a másnap öngyilkosságot elkövetett Nogi tábornok, az orosz–japán háború hőseinek temetéséről is.

A visszaemlékezés írójának lehetősége volt Japán összes nagyobb szigetét, továbbá a Szahalin-félszigetet, hazafelé tartva pedig Koreát, valamint az 1904–1905-ben zajlott és japán győzelemmel zárult orosz–japán háború egykori helyszíneit is beutazni. Mindazok kapcsán bemutatja a számára szokatlan vagy érdekes természeti jelenségeket, földrajzi viszonyokat, szerencsétlenségeket. Pl. feljutott a japánok szent hegyének számító Fuji csúcsára, vagy az Asama-yama működő vulkánt is láthatta. Részletesen leírja a Takatában és Tokióban általa átélt földrengés lefolyását és következményeit. Beszámol művében a Takatában megélt tomboló tűzvészről, amely a város egy részét elpusztította, s amelynek megfékezésében a japán hadsereg is részt vett.

Tanulmányútjának katonai vonatkozásain túl, a későbbi tábornokot lenyűgözte a Japánban általa látott tájak és természeti jelenségek szépsége, különlegessége, az európai szemmel is impozáns nagyvárosok (pl. Yokohama, Tokió, Nagaszaki, Oszaka, Kiotó) fejlettsége, törekedett a japán tiszték és a katonák, valamint a civil lakosság mentalitásának, gondolatvilágának, szokásainak, kultúrájának és konyhaművészetének megismerésére, saját japán nyelvismeretének elmélyítésére, továbbá az ott töltött időszak részletes dokumentálására. Felismerte és leírta a társadalmi egyenlőtlenségeket, az európai társadalmakhoz képest

merevebb alá- és fölérendeltségi viszonyokat a hadseregben, vagy a társadalmon belül a férfiak által háttérbe szorított nők és gyermekek helyzetét. Ugyanakkor megismerhetjük általa az ősi katonai hagyományok mélyen gyökerező tiszteletét a japán társadalom különböző rétegeiben.

Theodor von Lerch 1912. szeptember 21-én közel kétéves tartózkodás után indult el Tokióból hazájába. A bécsi császári és királyi Hadügyminisztériumtól, továbbá az osztrák–magyar vezérkari főnöktől megbízást kapott, hogy Kínán keresztül utazzon haza, s tekintse meg az újjászervezett kínai köztársasági hadosztályokat, valamint vegyen részt a nagy angol–indiai lovassági és hadsereggyakorlaton. Az utóbbin a Monarchia uralkodójáról, I. Ferenc Józsefről, mint ezredtulajdonosról elnevezett angol dragonyosezred vendégeként, amelynek tisztjei az első világháború kitörése előtt másfél évvel még nagy bizalommal és barátságosan tekintettek Ausztria–Magyarországra.

Hajón először Koreába utazott, majd végiglátogatta az 1904–1905-ös orosz–japán háború egykori színhelyeit (Mukden, Port Arthur, Saho folyó), amelyeket kiválóan és részletesen dokumentált. Végezetül visszaemlékezései végén a szerző összegzi észrevételeit Japánról, és kitekint az 1920-as évek közepén uralkodó aktuális állapotokra.

A kötet függelékében néhány Lerch által rajzolt ábrát, az őrnagyról Japánban és később készült korabeli fényképet, a róla mintázott japán emlékművekről készített fotót, Lerch korabeli tiszti minősítési lapjának részletét, az életéről és tevékenységéről eddig japán nyelven megjelent források, kötetek felsorolását találja az olvasó.

A német nyelvű kötet méltán számot tarthat a magyar és a külföldi hadtörténészek, a hadtörténelmi kuriózumok iránt érdeklődő hivatásos és tartalékos tisztek, valamint a Japán 20. századi története iránt fogékony olvasók érdeklődésére, akik azt mindnyájan haszonnal forgathatják.

Harald Pöcher (Hrsg.):

Die Erinnerungen des Theodor von Lerch an seinen Aufenthalt in Japan.

Wie ein österreichischer Generalstabsoffizier den alpinen Schilaf nach Japan brachte
Lehrbuchverlag, London, 2023, 368 oldal